

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.03 у Національній академії
внутрішніх справ
м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Сівак Олександри Вікторівни на тему «Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертації. В зв'язку із тим, що основоположні питання щодо врегулювання земельних відносин визначені Основним законом України, актуальність порушених дисертанткою теми, сумнівів не викликає. Питання про незаконне використання земельних ресурсів, безпідставне заволодіння останніми в умовах погіршення екологічної ситуації на світовому рівні беззаперечно посідає одне з чільних місць у науковій площині, особливо з огляду існування в законі про кримінальну відповідальність цілої низки норм, завданням яких є охорона земельних ресурсів різного призначення. В Україні та поза її межами забезпечення прав людини на безпечне навколишнє природне середовище є також актуальним питанням. Виключність такого природного об'єкта як землі, у тому числі земель водного фонду, проявляється в положеннях ст. 14 Конституції України, яка вказує, що землі виступають національним багатством нашої держави та знаходяться під особливою охороною. У свою чергу, землі водного фонду, як структурна складова земель загалом, мають бути забезпечені належним контролем та захистом з боку держави, з метою попередження та протидії незаконним посяганням, які впливають не лише на даний вид земель, а й загалом на всю екосистему, у взаємозалежності з якою вони перебувають. Не останнім порушене питання постає в умовах європейської інтеграції України. Однією з найбільш важливих сфер, де яскраво відображено прагнення України до євроінтеграції, є захист земель як складової екосистеми світу кримінально-правовими заходами, адже земля є економічним, соціальним та національним базисом природного походження будь-якої держави.

Встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні посягання, що наносять шкоду землям водного фонду, одночасно негативно впливаючи на загальний стан довкілля, й тим самим створюючи передумови до дестабілізації екологічної обстановки, пов'язано із зростанням негативного антропогенного впливу на досліджуваний об'єкт, який полягає у вилученні частини земель водного фонду з їх природного середовища, порушенням правил використання та поводження з ними, а також іншого шкідливого протиправного втручання. Особливої актуальності це набуває в умовах спротиву широкомасштабній російській агресії, під час якого нищаться всі без виключення об'єкти екосистеми (навколишнього природного середовища) та зв'язки між її складовими частинами. Саме цим питанням присвячено аналізовану дисертацію О. В. Сівак, що повною мірою засвідчує її актуальність та своєчасність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до положень Постанови Верховної Ради України «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05.03.1998 року, Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 року, Декларації Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища 16.06.1972 року, Всесвітньої хартії природи Організації Об'єднаних Націй 01.01.1982 року, Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку Організації Об'єднаних Націй 14.06.1992 року, Загальної програми дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре, в межах можливостей нашої планети». Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2013-2017 роки (п. 1.2.2). Дисертація включена Координаційним Бюро в Національній академії правових наук до переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (№ 1162, 2012 рік).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол №1 від 28.01.2014 р.) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 1168, 2011 р.).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з дисертацією та авторефератом дає підстави стверджувати, що робота містить основні необхідні для такого дослідження компоненти: методологію дослідження, ретельний аналіз більшості попередніх наукових напрацювань, звернення до зарубіжного досвіду, і також належну апробацію результатів дослідження.

Автор засвідчив високий рівень володіння науковою методологією та методикою, уміння аргументовано викладати власні наукові погляди. Дисертант мету конкретизував в завданнях дослідження, а їх реалізацію відобразив у висновках до роботи. Методологія репрезентована системою загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження та формування на цій підставі ґрунтовних висновків.

Об'єктивність і достовірність висновків підтверджує ґрунтовна емпірична база, яку становлять статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, МВС і Національної поліції; результати анкетування 269 працівників органів досудового розслідування НПУ м. Києва та 8 областей України. Крім того, використано багаторічний досвід роботи автора в державних органах та в адвокатурі.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно та окреслюють проблемні питання у сфері екологічної безпеки та правового забезпечення охорони земель водного фонду.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Сівак О.В., вміло поєднавши наукову і практичну діяльність, ґрунтовно проаналізувала теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, сформулювала на цій основі виважені й слушні висновки, які є вагомим внеском у теорію української науки кримінального права.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають належний рівень обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших дисертаційних досліджень в Україні, яке присвячене виключно питанням незаконного заволодіння землями водного фонду, а також у тому, що в ньому розкриваються питання, які не були взагалі жодним чином досліджені на науковому рівні. Сформульовано висновки й пропозиції концептуального спрямування, що дають змогу виконати комплекс завдань теоретико-прикладного характеру.

Зокрема, вперше: проведено аналіз зарубіжних законодавчих актів та кримінальних законів з метою встановлення міжнародної практики та перейняття досвіду в питаннях встановлення та реалізації відповідальності за протиправні дії та злочинні посягання спрямовані на землі водного фонду; здійснено аналіз стану наукового дослідження питань кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння землями водного фонду; визначено коло суміжних із ст. 239-2 КК України складів кримінальних правопорушень, виявлено спільні та відмінні ознаки, доведено індивідуальність, актуальність та необхідність досліджуваної норми; здійснено аналіз норм Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими встановлюються межі адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи, використання

природних ресурсів та визначено перелік норм, які врегульовують питання відповідальності за посягання на землі, встановлено відсутність норми, яка б врегульовувала можливість притягнення особи до адміністративної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду у випадку малозначності діяння; надано пропозиції щодо усунення прогалини в адміністративному законодавстві в частині встановлення відповідальності за протиправне посягання на землі водного фонду; надано ґрунтовне визначення предмету досліджуваного складу злочину, з'ясовано значення кожної його складової частини та надано пропозиції щодо поліпшення його визначення з метою більш ефективного захисту суспільних відносин в екологічній сфері; сформовано авторський варіант назви та диспозиції ст. 239-2 КК України, який надасть можливість в повному обсязі захистити категорію земель, що віднесені за цільовим призначенням до земель водного фонду, шляхом викладення назви та диспозиції досліджуваної статті: «Порушення правил використання земель водного фонду»; викладено та обґрунтовано авторську позицію щодо необхідності розширення переліку кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення визначеного ст. 239-2 КК України.

Удосконалено низку суттєвих положень щодо: питання соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду, шляхом проведення аналізу законодавства та державного розвитку; питання предмету досліджуваного злочинного посягання розкрито шляхом тлумачення термінів, що використовуються у назві та диспозиції ст. 239-2 КК України; поняття суб'єктного складу, шляхом доведення необхідності його розширення та віднесення до нього спеціального суб'єкту; положення про те, що суб'єктивна сторона досліджуваного складу кримінального правопорушення може характеризуватись не лише умисною формою вини, а й необережною, а також те, що ставлення до наслідків злочинного посягання також може бути у формі умислу та необережності (злочинній самовпевненості та злочинній недбалості); переліку кваліфікуючих ознак, шляхом його розширення та доповнення такими як: вчинення злочинного посягання службовою особою; вчинення злочинного посягання на землях промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, а також запропоновано визначити кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення - вилучення земель водного фонду з їх природного середовища у значному розмірі; питання тяжких наслідків, запропоновано для вирішення питання встановлення таких наслідків проводити відповідні експертні дослідження та залучати експертів у відповідній галузі для розуміння глобальності наслідків злочинного посягання, як на сьогодні, так і у майбутньому; також сформовано підходи до розуміння змісту об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення та до розуміння критеріїв, за якими слід відмежувати незаконне заволодіння

землями водного фонду в особливо великих розмірах від суміжних складів злочинів.

Дістали подальшого розвитку питання, які стосуються: визначення родового об'єкта незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах як об'єкта суспільних відносин, що забезпечує екологічну безпеку, існування та повноцінний розвиток як людини так і навколишнього природного середовища; пропозиції щодо закріплення в КК України положення про те, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, але внаслідок затримки відставання в психічному розвитку, не пов'язаному з психічним розладом, під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність своїх дій (бездіяльності) або керувати ними; позиції щодо доцільності встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, у тому числі за кримінальні правопорушення проти довкілля; рекомендації щодо кваліфікації кримінальних правопорушень за сукупністю у випадку вчинення діяння, передбаченого ст. 239-2 КК, якщо предмет злочинного посягання знаходиться у цивільно-правовому обороті тощо.

Аналіз наданих в роботі висновків свідчить про неординарність підходів здобувача до вирішення наукової задачі дослідження. Загальною позитивною якістю роботи є її практична спрямованість. Усі теоретичні висновки спрямовані на вдосконалення норм КК України, що регулюють кримінально-правовий захист земель водного фонду України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції впроваджені й можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – здійснювати більш ґрунтовні дослідження питань кримінально-правової відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, та можливість їх використання при проведенні інших наукових досліджень кримінальних правопорушень у сфері екологічної безпеки;

– *законотворчій діяльності* – сприятимуть правильному формулюванню норм КК України та їх віднесенню до відповідного розділу Особливої частини, оскільки даною дисертацією висвітлено питання щодо порядку проведення даних законодавчих операцій;

– *правозастосовній сфері* – дозволить вірно кваліфікувати дії осіб, які вчинили кримінальне правопорушення передбачене ст. 239-2 КК України; сприятимуть постановленню судами законних рішень у кримінальних справах; дадуть можливість відмежувати кримінальне правопорушення від адміністративного правопорушення;

– *освітньому процесі* – результати проведеного дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні навчальної дисципліни

«Кримінальне право України», а також при підготовці нових редакцій науково-практичних коментарів КК України, підручників з кримінального права.

Характеристика змісту роботи. Достатньо обґрунтованою та логічною є структура дисертації, яка є послідовною, раціональною, зумовленою предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (144 найменування на 14 сторінках) і чотири додатки (на 16 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 227 сторінок, із них обсяг основного тексту – 197 сторінки.

У *вступі* автором чітко та логічно обґрунтовано вибір теми дисертації; окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено відомості щодо апробації та публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Загальна характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» охоплює три підрозділи, висновки та використані джерела. Так, у *підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження питань кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах»* визначено коло питань, пов'язаних з кримінально-правовою охороною довкілля та її окремих об'єктів, а також суспільні відносини в сфері екологічної безпеки в період чинності Кримінального кодексу УРСР 1960 року та чинної редакції Кримінального кодексу України 2001 року. Здійснено аналіз вказаних законодавчих актів, а також суміжного законодавства та наукових праць присвячених питанням земель водного фонду. Визначено, що доповнення у 2009 році КК України ст. 239-2 засвідчило та укріпило позицію законодавця щодо важливості охорони як суспільних відносин у сфері екологічної безпеки так і охорони такого природного об'єкту як землі водного фонду.

У *підрозділі 1.2 «Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах»* автор досліджує актуальність питань соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах. Доведено, що доповнення КК України ст. 239-2 зумовлено не лише суспільними відносинами, які складаються у сфері забезпечення екологічної безпеки, а й приписами Конституції України та суміжного законодавства. Викладено авторські пропозиції щодо доповнення переліку критеріїв криміналізації діянь, а саме: відносна поширеність діяння; конституційні чинники; міжнародно-правова необхідність; процесуальна можливість здійснення кримінального переслідування; повнота складу кримінального правопорушення.

У підрозділі 1.3 «Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах за законодавством зарубіжних країн» проведено аналіз 12 законодавчих актів різних країн Європейського союзу та встановлено відсутність окремої кримінально-правової норми, яка б врегульовувала питання кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду. Визначено етапи розвитку міжнародного законодавства спрямованого на захист довкілля. Досліджено сім програм Європейського союзу, якими розкриваються питання захисту довкілля. Проаналізовано досвід США та Великобританії щодо кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища та суспільних відносин у вказаній сфері. Виявлено позитивний досвід щодо підходу до встановлення кримінальної відповідальності за вчинення злочинних посягань на досліджувані об'єкти, які охороняються кримінально-правовими засобами.

Розділ 2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Об'єкт незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» автором встановлено, що використання різних термінологічних сполучень у назві ст. 239-2 КК України «незаконне заволодіння землями водного фонду» та диспозиції «незаконне заволодіння поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду» сприяє низькій правозастосовній практиці. В зв'язку із чим автором проведено аналіз положень Конституції України і суміжного законодавства та з'ясовано, що слід розуміти під поняттям «землі водного фонду» та поняттям «поверхневий (грунтовий) шар земель водного фонду». Здійснено ґрунтовне дослідження предмету злочинного посягання та визначено коло ознак якими він наділений. Проаналізовано судову практику у справах по обвинуваченню осіб у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239-2 КК України. Для вирішення та усунення вказаних прогалин опрацьовано пропозицію щодо доцільності внесення змін до назви та диспозиції ст.239-2 КК України.

У підрозділі 2.2 «Зміст об'єктивної сторони незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» обґрунтовано, що суспільна небезпечність незаконного заволодіння землями водного фонду полягає у декількох факторах: спричиняє шкоду суспільним інтересам в частині забезпечення права на екологічну безпеку (зміна русла, погіршення флори та фауни, тощо); спричиняє шкоду суспільним інтересам оскільки, порушує приписи Конституції України та нормативних актів, які регулюють суспільні відносини щодо об'єкту посягання. Здійснено аналіз кожного терміну, який характеризує об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення встановленого ст. 239-2 КК України, а саме: «незаконне»; «заволодіння»;

«особливо великі розміри». Визначено, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони незаконного заволодіння землями водного фонду виступатимуть: суспільна небезпечність діяння; суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок. Доведено, що в розрізі ст. 239-2 КК України причинний зв'язок виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, оскільки досліджуване злочинне посягання завжди наносить шкоду як суспільним відносинам у сфері екологічної безпеки, так і безпосередньо природному об'єкту, на який здійснюється посягання. Визначено перелік додаткових ознак незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, до яких віднесено: час, обстановка, спосіб, засоби, знаряддя.

У підрозділі 2.3 «Суб'єкт незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» досліджено загальнонаукові підходи до тлумачення категорії «суб'єкт кримінального правопорушення» та його складових частин, а також здійснено аналіз законодавчо закріпленого визначення поняття суб'єкту кримінального правопорушення, як одного з обов'язкових структурних елементів будь-якого складу кримінального правопорушення. Приділено увагу питанням загального віку, з якого настає кримінальна відповідальність, у тому числі за вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 239-2 КК України, досліджено та проаналізовано наукові погляди щодо можливості пониження віку, з якого особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, визначеного ст.239-2 КК України. Автором наголошується, що у зв'язку із більш швидким розумовим та соціальним розвитком підлітків, є необхідність розгляду питання пониження загального віку настання кримінальної відповідальності. Досліджено загальні ознаки суб'єкту кримінального правопорушення такі як вік, осудність.

У підрозділі 2.4. «Характеристика суб'єктивної сторони незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» досліджено позиції та погляди науковців щодо поняття суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, її ознак та їх змістовного наповнення. До основних ознак суб'єктивної сторони незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах автор відносить вину та в певній мірі її зміст. До факультативних віднесено мотив та мету, оскільки на них відсутня вказівка в ст. 239-2 КК України. В ході дослідження встановлено, що суб'єктивну сторону незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах можна визначити в таких формах вини як: умисна, змішана та необережна. Доведено, що факультативні ознаки суб'єктивної сторони незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, а саме мотив та мета, хоч на кваліфікацію і не вплинуть, однак охарактеризують особу злочинця та сприятимуть винесенню судом більш об'єктивного рішення по справі.

Розділ 3 «Кваліфікуючі ознаки та відмежування незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах від суміжних складів злочинів» має два підрозділи, висновки та використані джерела.

Так, у підрозділі 3.1 *«Кваліфікуючі ознаки незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах»* автором обґрунтовується, що склад кримінального правопорушення визначений в ст. 239-2 КК України за ступенем суспільної небезпечності (тяжкості) містить три склади: основний (ч. 1 ст. 239 УКУ України); кваліфікований (ч. 2 ст. 239-2 КК України) та особливо кваліфікований (ч. 3 ст. 239-2 КК України). За результатами аналізу кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак незаконного заволодіння землями водного фонду виявлено необхідність їх удосконалення шляхом розширення. Автор пропонує доповнити ч. 2 ст. 239-2 КК України наступними кваліфікуючими ознаками: по-перше, вчинення злочинного посягання спеціальним суб'єктом, тобто службовою особою з використанням службового становища; по-друге, вчинення злочинного посягання на землях, які призначені для промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення; по-третє, порушення правил користування землями водного фонду, що призвело до вилучення таких земель у значному розмірі. Доведено, що з урахуванням предмету злочинного посягання для встановлення тяжкості наслідків злочинного посягання є необхідним проведення екологічної експертизи, а також залучення до справ спеціалістів у відповідних галузях.

У підрозділі 3.2 *«Відмежування незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах від суміжних складів кримінальних правопорушень»* встановлено, що суміжними із незаконним заволодінням землями водного фонду в особливо великих розмірах будуть виступати кримінальні правопорушення, що передбачені ст.ст. 237, 238, 239, 239-1, 242 КК України, оскільки кожен із вказаних складів злочинів посягає на тотожні з незаконним заволодінням землями водного фонду об'єкти. Доведено, необхідність врегулювання питання адміністративної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, у випадку малозначності діяння та обґрунтовано недоцільність притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст.53-4 КУпАП (Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель), оскільки дана стаття не охоплює предмет, об'єкт та суспільні відносини, що зазнають протиправного впливу при вчиненні посягання на землі водного фонду.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у

закордонному науковому виданні, п'ять тез – у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Дисертаційне дослідження виконано дисертантом самостійно. Положення й висновки, що викладені в дисертації та складають її наукову новизну, розроблені автором особисто.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачем під час прилюдного захисту, зокрема:

1. В своїй роботі в розділі 1.1 автор висловлює занепокоєння щодо високої латентності екологічних злочинів, а також щодо ганебної практики байдужого ставлення і не реагування на відомі факти розглянутих кримінальних правопорушень або застосування до екологічних правопорушників м'яких та недієвих заходів впливу. Виникає питання: з чого автор зробив такий висновок, адже, наприклад, питання покарання на основі вивчення судової практики щодо розгляду вказаної категорії справ, вивчено не було, окремий розділ чи підрозділ йому не присвячувався. Водночас, на думку автора таке становище зумовлене: «...значною мірою ... еколого-правовим нігілізмом, який має поширення, ігноруванням протягом багатьох років вимог неухильного дотримання екологічного правопорядку в країні, нехтування принципом невідворотності відповідальності за вчинення кожного екологічного злочину і правопорушення...» Причини, які безпосередньо впливають на саме розглядувану сферу суспільних відносин, автор не називає.

2. В роботі також не йдеться про величезний негативний вплив військових дій, які відбуваються в Україні протягом тривалого часу, особливо починаючи з 24.02.22 р., адже війна, окрім безпосередньої загрози для людей, несе велику реальну небезпеку для всього навколишнього природного середовища загалом та його окремих складових через хімічні забруднення, пожежі, затоплення тощо. Так, під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. В атмосфері оксиди сірки та азоту можуть спричинити кислотні дощі, які змінюють рН ґрунту та викликають опіки рослин. Кислотні дощі мають негативний вплив і на організм людини, інших ссавців та птахів, впливаючи на стан слизових тканин та органів дихання. Металеві уламки снарядів, що потрапляють у довкілля, також не є безпечними та цілковито інертними. Чавун із домішками сталі є найбільш поширеним матеріалом для виробництва оболонки боєприпасів та містить у своєму складі не тільки стандартні залізо та вуглець, а й сірку та мідь. Ці речовини

потрапляють до ґрунту і можуть мігрувати до ґрунтових вод і в результаті потрапляти до харчових ланцюгів, впливаючи і на тварин, і на людей.

Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається унаслідок руху та пошкоджень сухопутної військової техніки. У ґрунтах, просочених паливно-мастильними матеріалами, знижується водопроникність, витісняється кисень, порушуються біохімічні та мікробіологічні процеси. Внаслідок цього погіршується водний, повітряний режими та колообіг поживних речовин, порушується кореневе живлення рослин, гальмується їх ріст і розвиток, що спричиняє загибель.

Насправді ланцюг негативних наслідків, які спричиняє війна, доволі довгий та складний, особливо з огляду на тривалість військових дій, які мають місце на території нашої держави. На наше глибоке переконання дане питання заслуговує на увагу автора і повинно бути опрацьоване.

3. В своїй роботі автор використовує доволі застарілі вирази, які вже не мають актуальності. Наприклад, описуючи розвиток та кримінально-правовий захист розглядуваних відносин, автор посилається на складності, зумовлені «умовами формування товарно-грошових ринкових відносин», які звичайно сьогодні й надалі розвиваються, однак, можна з впевненістю стверджувати, що не формуються. Також автор надав перевагу у використанні в роботі поняттю «злочин» замість поняття - «кримінальне правопорушення», яке є більш правильним та точним в даному випадку.

4. В розділі 1.1 на стор. 7 автор у перелічує нормативно-правові акти, які стосуються врегулювання порушеного ним питання, але залишає поза увагою аналіз вказаних нормативних актів, особливо в аспекті виявлених чи можливих протиріч між останніми, та, відповідно, не пропонує можливі варіанти виходу із ситуації, що склалась. Залишився поза увагою й проект нового КК та його позиції з приводу порушеного автором питання кримінально-правової охорони земель водного фонду. Адже новий закон про кримінальну відповідальність має іншу структуру, несе суттєві зміни, які стосуються також і відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля.

5. З роботи вбачається, що автор не повній мірі вивчила та дослідила питання кримінальної відповідальності за порушення земельного законодавства в європейських країнах. Адже, наприклад, в Іспанії використовується поняття «землі», натомість в Україні законодавець називає розглядуваний об'єкт в нормативно-правових актах по-різному: «землі», «ґрунтовий покрив», «поверхневий шар», «родючий шар ґрунту», «ґрунт» тощо.... Виникає питання: яким чином в такому випадку повинно відбуватись євроінтеграція норм, які стосуються кримінально-правової охорони земельних ресурсів. Автор шляхів виходу з ситуації не пропонує. Так, міжнародні декларації, які автор згадує в своєму дослідженні, лише проголошують принципи: «...турбота про людину;

покладення обов'язку на держави ведення своєї діяльності таким чином, щоб вона не спричиняла шкоду навколишньому середовищу інших держав; співпраця всіх держав і народів щодо подолання бідності; приділення більшої уваги менш розвиненим країнам та країнам вразливим в екологічному розумінні...», однак кожна з держав, що підписує такий документ (приєднується до нього), має право шукати свій шлях порушених в такій декларації питань, проблем тощо.

В своїй роботі автор перелічила норми КК зарубіжних держав, які передбачають відповідальність за порушення екологічного законодавства, водночас не зробила належного аналізу цих норм щодо використаного категоріального апарату, який вносить певний дисонанс в розуміння сутності тих відносин, які законодавець в першу чергу хоче захистити.

6. Багато уваги автор приділив теоретичному аспекту таким юридичним явищам як «криміналізація» та «декриміналізація», що на наш погляд є не зовсім виправданим з огляду на те, що автор є прибічником існування кримінальної відповідальності за розглядуване протиправне діяння. Автор в розділі 2.1 наголошує на тому, що: «Доповнення КК України статтею 239-2 є прямим свідченням та підтвердженнями того, що ситуація щодо екологічного становища в країні досягла такого стану, при якому виникла гостра необхідність криміналізації діяння шляхом встановлення кримінально-правової охорони земель водного фонду через визначення меж кримінальної відповідальності за злочинне посягання на вказаний природний об'єкт», водночас не зрозуміло з чого автор зробила такий висновок, адже в розділі відсутня інформація, яка б вказувала на обґрунтування такої точки зору (наприклад, дослідження матеріалів судової практики). Також у вказаному розділі автор роботи наводить позиції вчених, які давали визначення елементам складу досліджуваного злочину в своїх роботах. Погоджуючись переважно із переліченими в роботі вченими, власного визначення авторка не наводить.

7. В розділі 2.2, досліджуючи природу об'єктивної сторони розглядуваного складу кримінального правопорушення, авторка ретельно дослідила ознаки протиправного кримінально караного діяння, але не звернула увагу на питання використання законодавцем в диспозиції статті терміну «незаконне», адже «заволодіння», як сама автор вказує, - це завжди незаконні дії.

Звертаючись до етимології поняття «заволодіння» слід зазначити, що йому надається визначення як-то «брати щось чи когось у своє розпорядження, захоплювати», «взяти у своє повне володіння, захопити». М. В. Кумановський, наприклад, аналізуючи зміст «заволодіння» теж визнає, що така форма діяння у кримінальному законодавстві вживається стосовно певного майна, яке перебуває у чужій власності і не погоджується з рішенням законодавця щодо її застосування у ст. 239² КК. Від себе зауважимо, що чинний КК України

базується на більш широкому розумінні змісту розглядуваного терміну і, прирівнюючи «заволодіння» до «вилучення» (ст. 289 КК) передбачає його застосування також до випадків вчинення злочину щодо майна, яким винна особа на момент вчинення злочину вже володіла за дорученням власника (ст. 191, 262 КК). З огляду на зміст регуляторного законодавства у сфері землекористування слід визнати, що пріоритетним призначенням норми розглядуваної статті КК є охорона довкілля, а не власності і термін «заволодіння», як видається, безпідставно обмежує дію законодавчого припису. Крім того, вказівка лише на заволодіння предметом злочину не в повній мірі охоплює ті форми суспільно небезпечного діяння, від вчинення яких слід захистити відповідний соціальний інтерес у сфері землекористування. На наше глибоке переконання, закон про кримінальну відповідальність повинен містити заборону на вчинення суспільно небезпечного діяння в усіх можливих його проявах (формах), чим забезпечити об'єкту злочину комплексну охорону. З цією метою положення КК України мають бути підпорядкованими визначенням регуляторного законодавства й оперувати спільною термінологією.

8. У висновку до розділу 2 автор наводить лише перелік питань, які були нею досліджені, водночас не наводить саме результатів свого дослідження порушених в розділі 2 питань.

9. Розділ 3.1. Більшість матеріалу даного розділу присвячена теоретичним аспектам кваліфікуючих ознак розглядуваного складу кримінального правопорушення, їх визначенню, класифікації, наведенню думок інших вчених з порушених питань тощо.

Підсумовуючи роботу над розділом 3.1 авторка називає однією з властивостей тяжких наслідків їх непередбачуваність та масштабність. На нашу думку, в даному випадку автор повинен був дослідити та викласти в роботі опис зав'язків елементів навколишнього природного середовища задля демонстрації масштабності настання можливих наслідків розглядуваних суспільно небезпечних діянь, які посягають на суспільні відносини по охороні земельних ресурсів водного фонду.

Зазначені офіційним опонентом зауваження носять, в основному, дискусійний характер, відображають власну наукову позицію, яка може не співпадати ані з позицією дисертанта, ані з позицією членів Спецради, й можуть слугувати підставою для наукової полеміки під час прилюдного захисту дисертації. При цьому, зроблені офіційним опонентом зауваження і побажання не впливають на високу позитивну оцінку дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані дисертантом, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної О. В. Сівак проблематики.

Загальний висновок. Дисертація Сівак Олександри Вікторівни на тему «Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» є завершеною науковою працею, в

якій розроблено наукові положення та отримано результати, що в сукупності спрямовані на розв'язання важливої наукової задачі стосовно кримінально-правової охорони земель водного фонду з розробленням й обґрунтуванням на цій підставі пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального законодавства і правозастосовної практики. Робота відповідає вимогам пунктів 9, 11–13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, № 1159 від 30 грудня 2015 року, № 567 від 27 липня 2016 року, № 943 від 20 листопада 2019 року та № 607 від 15 липня 2020 року) та вимогам Міністерства освіти та науки України щодо такого виду робіт, а її автор – Сівак Олександра Вікторівна – за результатами прилюдного захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Директор Науково-дослідного інституту
проблем досудового розслідування,
д.ю.н., професор**

Олена БАБІКОВА